

ERIK ANNERS:

Nyliberalism och socialkonservatism

En programkommitté inom Moderata samlingspartiet har utarbetat ett handlingsprogram som nu är ute på remiss. Tillsammans med det tidigare tagna idéprogrammet skall detta ersätta partiets gamla program. Svensk Tidskrift har vänt sig till tre olika skribenter för att få deras bedömning av handlingsprogrammet. Den första av dessa artiklar är författad av professor Erik Anners som under lång tid och i många sammanhang arbetat med partiets ideologiska profil.

Framför mig på skrivbordet ligger en dokumentsamling av ett slag, som jag bra många gånger tidigare i livet haft att fundera över – nämligen ett utkast till ett politiskt program. Närmare bestämt är det fråga om ett handlingsprogram för Moderata Samlingspartiet, avsett att konkretisera det för två år sedan antagna idéprogrammet.

Först och främst – det märks att det varit nyttigt för partiets uppfattning om de samhällseliga realiteterna att sitta i regeringsställning. Till största delen är programmet såväl kraftfullt som realistiskt. Att de olika avsnitten mestadels är mycket väl skrivna, gör inte saken sämre. I sak torde de flesta partimedlemmar kunna ansluta sig till det mesta av de konkreta kraven. Programmet avspeglar nämligen de praktiska ståndpunkter och reformkrav, som utvecklats i vad man kan kalla partiets vardagspolitik under 1960- och 1970-talen. Därmed är också i det väsentliga programmets ideologiska karaktär angiven, det är, dessbättre, klart socialkonservativt. De extrema yttringar av "nyliberalt" tankegods, som man kunde vänta sig såsom uttryck för tidsandan, lyser med sin frånvaro – utom i ett av de två inledande principavsnitten, "Frihet och demokrati". Till det skall jag återkomma.

Här vill jag först framföra några önskemål om kompletteringar eller skärpningar i de behandlade sakfrågorna.

I avsnittet om socialpolitik och kriminalvård uttalas med välgörande klarhet att vård utan samtycke måste finnas. Kravet är näppeligen nyliberalt. Men om man sagt a, varför inte också b, nämligen att motboken bör återinföras. Vi har råkat ut för en historisk olycka, nämligen att i själva övergången mellan fattig-

samhälle och utbyggt välfärdssamhälle föra en mer liberal alkoholpolitik än vad vårt folk – och särskilt ungdomen tål vid. Ju förr vi erkänner att alkoholproblematiken kommit ur politisk kontroll och att drastiska åtgärder måste till för att vrida utvecklingen rätt igen, ju bättre är det. Sannolikt kommer någon form av motbokssystem att behövas åtminstone en generation framåt. Någon slags liberal dogmatik får väl ändå inte hindra oss att erkänna de sociala realiteterna.

I det likaledes utmärkta avsnittet om "Boende, fritid och miljö" behandlas frågorna kring ägarlägenheter och bostadsrätter. Därvid sägs: "De allmännyttiga bostadsföretagen bör underlätta ett ökat enskilt bostadsägande genom att erbjuda hyresgästerna att köpa de lägenheter de bor i, antingen i form av ägarlägenheter eller som bostadsrätter". Varför detta försiktiga "bör"? Eftersom de allmännyttiga bostadsföretagen till så stor del är under socialdemokratisk kontroll är denna punkt ett slag i luften. Partiet borde rakt fram yrka på en medborgerlig expropriationsrätt för hyresgästerna i sk allmännyttiga bostadsföretag för att omvandla sina hyreslägenheter till äganderättslägenheter eller bostadsrätter. Priset bör därvid bestämmas efter så gynnsamma regler att expropriationsrätten blir verkligt lockande.

Avsnitten "Ekonomi för frihet och välfärd" innehåller också en mångfald punkter, som förtjänar applåder. På en punkt behövs emellertid ett förtydligande, nämligen när det med en svepande armrörelse sägs: "statliga företag skall – när inte särskilda skäl föreligger – i princip överföras i enskild ägo".

Detta kan vara ett ytterligt harmlöst eller ett drastiskt genomgripande yrkande, beroende på

vad som menas med "särskilda skäl". Typfall med konkreta exempel bör anges – det är ju fråga om ett handlingsprogram.

Däremot tycker jag att avsnittet om "Ett spritt ägande" är i tamaste laget. Det finns mycket litet där, som inte framfördes från partiets sida på 1950- och 1960-talen. Att kollektiv tvångssparande i löntagarfonder med kraft avvisas är gott och väl. Men var finns alternativet? Det verkar som om programkommittén, för att citera ett gammalt ordstäv "vet vad den inte vill, men inte vet vad den vill". Ty den tror väl ändå inte att nuvarande sparformer är tillräckliga för att förverkliga det ideal – ägardemokratien – som partiet alltsedan 1950-talet har försökt, tills vidare med ringa eller ingen framgång, att finna konstruktioner för. Hittills har jag bara sett ett konkret projekt, som kan tänkas realisera idén om en jämlikare och socialt rättvisare förmögensfördelning till stöd för marknadsekonomi. Det är Carl Leissners idé om sk personfonder, numera omdöpta till "spardepåer", en idé som förenar stimulans till självständig förvaltning av eget sparande med skattesubventionering. Ty vad vi aldrig får glömma vid diskussionen av ägardemokratien är, att detta ekonomiska samhällsideal bygge på att så många människor som möjligt själva förvaltar sitt eget sparande – eventuellt i frivilligt samarbete med andra. Det gäller att komma ifrån nuvarande samhällstyp, där samhället är uppdelat i skilda kategorier, människor, som förvaltar andras (och eget) sparande och människor, som bara sparar, utan att för den skulle hamna i ett statsocialistiskt eller korporativt socialistiskt system. Hur vore det om programkommittén kastade en blick på Carl Leissners idéskiss? Den är publicerad i denna tidskrift nr

/1977.

Det finns många andra önskemål jag skulle vilja föra fram, tex om en mera positiv skrivning om kärnkraften liksom bestämdare krav på att ulandsbiståndet skall bindas till svenska varor och tjänster (vi har inte råd med annat!).

Men jag stannar vid att framhålla att kommittén tager alldeles för lätt på problemet om arbetskraftens rörlighet. I välfärdssamhället lyttar människor, som bildat familj endast med stor ovilja från en ort till en annan. Ofta tager de hellre en lägre levnadsstandard för att få behålla den sociala och ekonomiska integrationen på den egna bostadsorten. Denna integration är för det stora flertalet ett omistligt innehåll i välfärden. Vi måste kallt räkna med att en strikt företagsekonomisk företagslokalisering är politiskt omöjlig. Att i denna fråga förena ekonomiska och sociala hänsyn är en central uppgift i politiken, och frågan hur det skall gå till bör ägnas större uppmärksamhet i programmet.

Ideologiska avsnitt

Så långt, så väl. Men det finns — som sagt — ett annat mera ideologiskt avsnitt i programförslaget inför vilket jag gripits av bekymmer. Till att börja är dispositionen i "Frihet och demokrati" inte lyckad. Kommittén blandar samhällsvetenskapligt deskriptiva punkter tex en beskrivning av den offentliga sektorn med konkreta programkrav (avskaffa landstingen) och i hög grad abstrakta ideologiska proklamationer ("Individen står över kollektiv och makthavare") till ett svåröverskådligt virrvarr. Inte heller är det bra att korthugget förklara: "Det svenska statsskicket skall grundas på den kon-

stitutionella monarkin". Litet mer vägledning om kungens ställning i framtiden bör partifolket ha.

Men detta är tekniska brister, som är lätta att avhjälpa vid en överarbetning. Från principiell synpunkt viktigare är en centralt placerad ideologisk proklamation om relationerna mellan individ och kollektiv. Den lyder: "Samhällets främsta uppgift är att tjäna den enskilde individen. Demokratins unika värde ligger i grundtanken att individen står över kollektiv och makthavare. Demokratien hävdar *individens suveränitet* (kommitténs kursivering) och slår fast att samhällsorganen skall verkställa medborgarnas önsknings och värna deras fri- och rättigheter".

Det är mycket på en gång! Man förstår att programkommittén velat ge uttryck för en "nyliberal" åskådning, där individen sätts i centrum. Men kommittén har i sin entusiasm råkat passera den alltid svårskönjbara gränsen mellan det sublima och det löjliga. "Grundtanken att individen står över kollektiv och makthavare" torde framkalla applåder i Kumla och Österåker men näppeligen bland eftersinnande folk utanför sådana anstalter. Likaså är formuleringen "samhällets främsta uppgift är att tjäna den enskilda individen" diskutabel. Vad innebär den? Om den innebär att samhällsintresset i princip skall träda tillbaka för individens intresse, lär man snabbt komma i både principiella och praktiska svårigheter. Denna punkt och ett antal andra av samma karaktär behöver alltså skrivas om och placeras i ett sammanhang som ideologisk portal.

Författaren till dessa ideologiska proklamationer skall inte lastas för att han (eller hon) haft besvär med honnörsorden. Av egen erfä-

renhet från mer än fyra decenniers verksamhet i idépolitiskt arbete vet jag hur svårt det är att finna den rätta balansen mellan korrekt filosofi och begriplig politisk agitation. För det är ju detta uppgiften gäller. Den är dessbättre inte överväldigande viktig. Det ideologiska portalkapitlet är som den förgyllda kulan i toppen på en flaggstång, det är vackert om den finns, men alldeles nödvändig är den inte.

Från idéhistorisk synpunkt intressant är de snart sagt manchesterliberala formuleringarna som inledning till ett på alla väsentliga punkter socialkonservativt program. Motsättningen är lätt att förklara – själva programmet har vuxit fram ur partiets arbete med samhällsfrågorna. Det är ingen skrivbordsprodukt utan ett uttryck för upplevd politisk verklighet. På så sätt är – till skillnad från Olof Palme – verkligheten konservatismens bästa vän. Att honnørsorden blivit extremt liberala är heller inte svårt att förstå. Inför en ständigt aggressiv kollektivistisk vänster, där den tidigare mera måttfulla svenska socialdemokratin radikaliserats till en extrem korporativ socialism, är det naturligt att höja tonfallen vid försvaret av de individuella frihetsvärdena.

Den svenska konservatismen har överhuvud-

taget sedan det andra världskriget svängt mellan att betona liberal respektive social såsom prefix till termen konservatism. 1940-talet medförde en vändning till socialkonservatism, 1950-talet till liberalkonservatism. På 1960-talet och fram till mitten av 1970-talet var prefix social ånyo mera korrekt. Och nu är vi tillbaka till 1950-talets formuleringar och betoningar igen.

Förstår man den verkliga innebörden i sådana idéhistoriska processer behöver de inte bli förvirrande. De avspeglar den egna grundläggande ideologins – konservatismens – tyngdpunktförläggning alltefter samtidens politiska problematik. Vilseladande kan dylika skiftningar i den idépolitiska vinklingen endast bli om honnørsorden tillåts bli bas för ett dogmatiskt system, dvs att man började draga slutsatser ur termerna i stället för att klarlägga realiteterna. Men det är en fara, som jag knappt tror kan bli aktuell för Moderata Samlingspartiet. Utan överord sagt, den svenska konservatismens parti har lyckats bygga upp en tradition av verklighetssinne och sunt förnuft, som torde förhindra alla extrema svängningar vare sig i den ena eller andra riktningen.